

ابوالحسن احمد بن محمد طبری ترنجی؛ حکیم و پزشک نامی ایرانی

سیدعلیرضا گلشانی (MA) ۱۰

۱- گروه تاریخ، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، دانشگاه فردوسی مشهد، مشهد، ایران

دریافت: ۹۷/۱/۵، اصلاح: ۹۷/۶/۱۴، پذیرش: ۹۷/۶/۲۵

خلاصه

طبرستان (مازندران کنونی) در شمال ایران و جنوب دریای کاسپین یکی از مراکز علمی و پزشکی در جهان علم و جهان اسلام به شمار می‌آید. ظهور علما و دانشمندان بسیار در این خطه نشان دهنده مرکزیت علمی در این جغرافیای شگفت انگیز دارد که درباره بیماریهای چشم، بینی و گوش، دهان، دندان و لثه، گلو و حلق، پوست، گوارش اطفال، مطالعات مقیدی داشته است. یکی از بزرگان این سرزمین ابوالحسن احمد بن محمد طبری ترنجی می‌باشد. که در این پژوهش به بررسی زندگانی، تجربیات علمی و آثار پزشکی وی پرداخته می‌شود.

واژه‌های کلیدی: ابوالحسن احمد بن محمد طبری ترنجی، پزشکی، طبرستان، ایران.

مقدمه

طبرستان یا مازندران یکی از مراکز مهم تمدنی در ایران می‌باشد و این منطقه شاهد ظهور پزشکان و دانشمندان بسیاری بوده است، در این پژوهش به بررسی یکی از دانشمندان این خطه یعنی حکیم ابوالحسن احمد بن محمد طبری ترنجی می‌پردازیم:

بیوگرافی و آثار پزشکی حکیم ابوالحسن احمد بن محمد طبری ترنجی: یکی از بزرگان در علم طب در قرن چهارم، ابوالحسن بن محمد طبری در ترنجه (در جنوب شهر بابل کنونی در استان مازندران) طبرستان متولد شد (۱۰۲). تاریخ تولدش معلوم نیست ولی مورخان سال وفاتش را سال ۳۵۹ یا ۳۶۶ هـ.ق می‌دانند (۳) البته فواد سزگین (Sezgin) سال ۳۷۵ را ذکر کرده است (۴). وی را شاگرد ابوماهر شیرازی نیز دانسته‌اند (۵). آنچنان که خود در کتابش «معالجات بقراطیه» گفته، مهارتش در دانش جراحی مورد تأیید استادش نیز قرار گرفته بود و یک بار در درمان بیماری قلبی شخص بیماری به ابوماهر دستیار جراحی بوده است (۲). طبری همچنین نقش برجسته‌ای در مطب‌داری و آموزش پزشکی به جویندگان دانش پزشکی داشته است و تجربیات بسیار و افکار نوآورانه‌ای را در کتابش ذکر نموده و هنوز چنان که باید مورد بررسی پژوهشگران طب سنتی و جدید قرار نگرفته است (۴و۶). از فعالیت‌های سیاسی وی در سال‌های جوانی، قرار گرفتن در دستگاه ابوعبدالله بریدی از امرای عباسی که دو بار نیز به وزارت رسید، بوده است. همچنین با فرزند عبدالله؛ یعنی ابوالقاسم بریدی که او نیز از بزرگان دستگاه خلافت عباسی بشمار می‌رفت، ارتباط داشت. زمانی نیز ابوعبدالله بریدی وی را برای درمان نوعی بیماری سوداوی

معزالدوله دیلمی، نزد وی به اهواز فرستاد. اما پس از درگذشت ابوعبدالله بریدی، به دستگاه رکن‌الدوله دیلمی (حک ۳۱۳-۳۵۴ ق) پیوست و غالباً به درمان نزدیکان او نیز می‌پرداخت. ابوالحسن بیش از همه چیز از طریق تصنیف کتاب «المعالجات البقراطیه» شهرت یافت. این کتاب یک درس‌نامه پزشکی نفیس و دست کم برای دوران مؤلف آن، بی‌همتاست. چنان که در بسیاری از صفحات این اثر دیده می‌شود، ابوالحسن به‌رغم خدمت در دستگاه امیران و گرفتاری‌های ناشی از آن، فرصت سفر نیز بسیار یافته، از شهرهای بسیار دیدن کرده و از آرموده‌های گروه‌های گوناگون مردم استفاده کرده است. آنچنانکه وی در طبرستان، ری، اهواز، شیراز، آبادان، بصره، بغداد، موصل و شام بسر برده، از کحلالن (چشم‌پزشکان) بصره شیوه درمان برخی بیماری‌های چشم را، از اهل موصل خواص آب چشمه‌های گوگردی را در درمان بیماری‌های پوستی، از مردم ناحیه‌ای میان اصفهان و اهواز درمان مارگزیدگی را، از مردمان خوزستان درمان گزش راسو را که به سخن وی در این ناحیه بیش از هر منطقه دیگر یافت می‌شود و از اهالی سیستان شیوه درمان گزش موش کور و مار افعی را آموخته است (۲).

مهمترین اثر وی معالجات بقراطیه است که در پایه، ده مقاله قرار داده شده است. در نخستین مقاله طی پنجاه باب درباره مقولات مقدماتی که دانستن آنها برای پزشکی که فلسفه نمی‌داند ناگزیر است که مطلع باشد، دومین مقاله درباره بیماری‌های سر و سومین مقاله درباره بیماری‌های داخلی، مقاله چهارم درباره بیماری‌های چشم است، مقاله پنجم بیماری‌های بینی و گوش، ششم بیماری‌های

* مسئول مقاله: سید علیرضا گلشانی

آدرس: مشهد، پردیس دانشگاه فردوسی، دانشکده ادبیات و علوم انسانی دکتر علی شریعتی، گروه تاریخ، تلفن: ۳۳-۳۸۷۹۶۸۲۹-۰۵۱

E-mail: golshani@mail.um.ac.ir

مجوز و / یا انتشار این مقاله ندارند.

تقدیر و تشکر

بدینوسیله از دکتر بابک دانشفرد، جهت راهنمایی در این تحقیق تشکر و

قدردانی می گردد.

دهان و دندان، لثه، گلو و حلق، هفتم بیماری‌های پوست، هشتم بیماری‌های قفسه صدری، حجاب حاجز و بطن‌ها، بیماری‌های معده و مری، بیماری‌های کبد، طحال و احشاء شکم است (۴و۷). رساله فی ذکر القاروره، علاج الاطفال، کتاب العضد درباره رگ‌زدن و حجامت، کتاب العین فی المعالجات و القربادین از دیگر آثار اوست که از دو کتاب اخیر اثری برجای نمانده است (۸و۴و۲).

اعلامیه منافع متضاد: نویسنده هیچ گونه مناقشه بالقوه‌ای را با توجه به تحقیق،

Abolhassan Ahmad bin Mohammad Tabari Taranji; The famous Iranian Physician

S.A. Golshani (MA)^{*1}

1. Department of History, Faculty of Literature and Humanities-Dr Ali Shariati, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, I.R.Iran

J Babol Univ Med Sci; 20(10); Oct 2018; PP: 72-5

Received: Mar 25th 2018, Revised: Sep 5th 2018, Accepted: Sep 16th 2018.

ABSTRACT

Tabaristan (current Mazandaran), in northern Iran and the south of the Caspian Sea, is considered as one of the scientific and medical centers in both scientific and Islamic worlds. The emergence of numerous scholars in this area indicates the centrality of science in this amazing geography. One of the greatest men of this land is Abolhassan Ahmad bin Mohammad Tabari Taranji. Information about him is very limited in historical sources but he is recognized for writing a scientific book on *al-mu'alaja al-buqratiya*. Moreover, he has also played a role in the political system of Buyid dynasty and Abbasid Caliphate. In this research, his life, his scientific experiences and his medical works are discussed.

KEY WORDS: *Abolhassan Ahmad bin Mohammad Tabari Taranji, Medicine, al-Mu'alaja al-Buqratiya, Tabaristan, Iran.*

Please cite this article as follows:

Golshani SA. Abolhassan Ahmad bin Mohammad Tabari Taranji; The famous Iranian Physician. J Babol Univ Med Sci. 2018; 20(10):72-5.

^{*} Corresponding Author: S.A. Golshani (MA)

Address: Department of History, Faculty of Literature and Humanities- Dr Ali Shariati, Ferdowsi University of Mashhad, Mashhad, I.R.Iran

Tel: +98 51 38796829-33

E-mail: golshani_22@yahoo.com

References

1. Ibn Abi Osaybe'h A. Uyun al-anba fi-Tabakat al-Attibba, 1st ed. Correction by Nazar Reza. Beirut: Dar Maktabeh al-Hayath, 1995. P. 331. [In Arabic]
2. Musavi Bojnurdi K. The great Islamic encyclopaedia, 5th ed. Tehran: The great Islamic encyclopaedia Center, 1988. P. 344. [In Persian]
3. Najmabadi M. History of medicine of Iran. Tehran: Publishing Tehran University. 1992, P. 656. [In Persian]
4. Sezgin F. History of arabic manuscripts, 3rd ed. Tehran: Publishing Ministry of Culture and Islamic Guidance, 2001. P. 434-5. [In Persian]
5. Golshani S A R. Abu Maher Shirazi: The Founder of Shiraz Medical Doctrine. J Res History Med. 2012; 1(1): 17-19.
6. Ibn Hindu A. Physician and Philosopher from Tabaristan. Correction Mohaghegh M & Daneshpajoo MT. Tehran: The Institute of Islamic studies at the University of MC gill. 1989; P. 186. [In Persian]
7. Golshani SAR. Iranian Medical Schools; the Medical School of Baghdad in Abbasid Period. Tehran: Mir-o-Mah Press. 2012; P. 191. [In Persian]
8. Ghaffari F, Naseri M, Asghari M, Naseri V. Abul- Hasan al-Tabari: A Review of his Views and Works. Arch Iran Med. 2014; 17(4): 299-301.